

REFORMÁTUS KÁNTOR

Szerkeszti: Bódiss Tamás és Dávid István

A Magyar Református Egyház a 2009 és 2014 közötti éveket „Kálvin emlékévek”-ké nyilvánította. Az évfordulók általában számvetésre ösztönöznek, így a mögöttünk lévő Kálvin-évek arra is lehetőséget adtak, hogy a reformátor és a zene kapcsolatát újraértékeljük. A Református Kántor idei évi számaiban —a Magyar Egyházzene XX/4. számában olvasható bevezető gondolatokat folytatva— e fölismeréseket osztjuk meg az olvasókkal.

Kálvin és a zene

A genfi dallamok gregorián kapcsolatai

Általában a kálvini reformáció egyik legfontosabb jellemzőjének tartják, hogy a reformátor az egyházi élet és az istentisztelet minden mozzanatát a bibliai alapokra építette, ezért szakított a középkori egyház liturgiai hagyományaival. A genfi reformáció történetét ismerve azonban e megállapítást korrigálnunk kell, hiszen —amint azt előző írásunkban kifejtettük— nem Kálvin törölte el a misét Genfben, hanem a városi tanács, de még az ő odaérkezése előtt.

A tanács eme döntése akkor kétségkívül politikai és nem vallási indítékú volt. Genf —a szövetséges Bern segítségével— elnyerte függetlenségét és a város képviselőtestülete a polgárok nevében elfogadta az evangéliumi tanokat. 1536. május 24-én megesküdtek, hogy „ettől kezdve az evangélium törvénye és Isten igéje szerint fognak élni, véget vetve minden pápista visszaélésnek.”¹ Ahol azonban a függetlenséget nem követi egy új, erős rend kialakulása, ott az anarchia könnyen felütheti a fejét. Ennek jelei mutatkoztak Genfben is, mert egy dolog elutasítani a katolicizmust, az új rend kereteit azonban sokkal nehezebb megteremteni.² Amikor Kálvin Genfbe érkezett, Farel úgy vélte, őt Isten küldte a város megsegítésére. Ismerte az *Institutio* szerzőjének szisztematikus gondolkodását, és ebben bízva remélte, hogy Kálvin segít rendet és új rendszert teremteni a városban. A továbbiakban azt látjuk, hogy az új rend lényeges pontokon a keresztyén egyház ősi hagyományaihoz kapcsolódik. A középkori hagyományhoz kapcsolódás egyik jele éppen a genfi zsoltárdallamok és a gregorián —a korábban ismertnél sokkal erősebb— kapcsolata.

¹ Alister MCGRATH (ford. Nagy Mónika Zsuzsanna): *Kálvin*. Osiris Kiadó, Budapest 2001. 108.

² Uo.

Pierre Pidoux 1962-ben megjelent *A XVI. század hugenotta zsolnárkönyve* című —korábban már említett— kétkötetes munkájában³ a szerző a genfi psalterium születéséről tanúskodó összes akkor ismert forrást és dokumentumot összegyűjtve és elemezve szinte újarajzolta a zsolnárkönyvről addig ismert képet. Általánosan elterjedt nézet volt,⁴ hogy a genfi zsolnárok dallamai nagy többségükben egykorú világi dalok kisebb-nagyobb mértékű tudatos adaptációjából származnak. Csak XX. század elején mutattak rá⁵ néhány dallam (pl. 80., 141.) gregorián eredetére. Pidoux meglepő eredményekre jutott az eredetkutatásban, midőn a dallamhasonlóságok vizsgálatát a világi és középkori rokonság irányában egyaránt kiterjesztette. Számos további középkori dallamkapcsolatra bukkant, melynek eredményeképpen megállapította, hogy *a középkori liturgikus dallamok adaptációi éppen Bourgeois-nál, a legismertebb és legjelentősebb genfi kántornál a legtudatosabbak és leggyakoribbak.*

Douen-nel szemben Pidoux így vélekedik: „nem állítható, [...] hogy a hugenotta zsolnárok népszerű profán dalok pusztá travesztiái. Az efféle sommás tételeket ezután sokkal árnyaltabb és alaposabb értékelésnek kell felváltani”, másrészt a gregorián átvételek „nem halvány, véletlen találkozások vagy alkalmi reminiszenciák, hanem szándékos, integrális transzpozíciók. ... a gregorián dallamok —leginkább himnuszok vagy szekvenciák— átvétele és átalakítása állandó gyakorlat volt a genfi zsolnárkönyv kidolgozása során.” Végül Pidoux semmi kétséget nem hagy, amikor így fogalmaz: „a hugenotta dallamok szerzői és alkalmazói inkább a katolikus vallásos tradícióval vannak kapcsolatban, mint az egykorú világi chanssonal.”⁶

Miközben tehát Kálvin újjáformálta, újraépítette az istentiszteleti éneklést, az új zsolnárdallamok jó része —formaviláguk és zeneiségük korszerűsége mellett— megőrizte a kapcsolatot a középkori egyház ősi dallamvilágával. A genfi reformátor Aranyzsjú János és Augustinus egyházatyákra hivatkozva helyezte a zsolnárt az egyházi éneklés középpontjába,⁷ de lényegében mintául használta a zsolnáréneklés ógyházi —a teljes psalteriumot használó— hagyo-

³ Pierre PIDOUX: *Le Psautier Huguenot du XVIIe siècle*. Vol. I–II. Bärenreiter, Basel (Bábe) 1962. (Elektronikusan: <http://www.archive.org/details/lepsautierhuguen01pido> és <http://www.archive.org/details/lepsautierhuguen02pido>)

⁴ Orentin DOUEN: *Clément Marot et le Psautier Huguenot* I–II. Paris 1878–79 nyomán.

⁵ A. GASTOUÉ: *Le Cantique populaire en France*. Lyon 1924. 149.

⁶ Pidoux könyvét ismerteti CSOMASZ TÓTH Kálmán: „Új dokumentumgyűjtemény a hugenotta zsolnártörténetéhez”. Eredeti megjelenése: *Theológiai Szemle* VI (1963) 357–362, újabban in (szerk. BÓDISS Tamás): *Hagyomány és haladás. Csomasz Tóth Kálmán válogatott írásai születésének 100. évfordulójára*. Budapest 2003. 411–413. További konkrét példák: i.m. 405–417.

⁷ Az 1543-as előszóban ez olvasható: „... igazán mondja Szent Ágoston: senki sem tud Istenről méltóképpen énekelni, csak az, akit ő tanít meg erre. Ezért ... sem jobb, sem ... alkalmasabb énekeket nem találhatunk, mint a Dávid zsolnárait. ... Ezért buzdítja Aranyzsjú János egyházatyá mind a férfiakat, mind a nőket s a gyermekeket: szokjanak hozzá a zsolnárok énekléséhez s ezáltal igyekezzenek lélekben fölemelkedni az angyalok társaságába.” Claude GOUDIMEL: *Zsolnárok. Négy-szólamú kórusok a genfi zsolnárok dallamaira 1565*. Magyarországi Református Egyház, Budapest 2002. 8.

mányát. Az 1562-es énekeskönyv végén ennek tanúságaként megtaláljuk a genfi zoltáréneklés rögzített rendjét, amely szerint a heti négy istentisztelet alkalmával 25 hét alatt végigénekeltek a teljes zoltárcsokvet.⁸

Bódi Tamás

Megőrzés és megújítás

Egyházzenei konferencia az új énekeskönyvről

2013. október 24–26-a között háromnapos konferenciát szerveztek Budapesten, melynek témája a készülő új énekeskönyv volt. A konferenciához kapcsolódó hangversenyeken, énekes istentiszteleteken kifejeződött a megújításra való törekvés, a liturgiai reform iránti igény is.

A konferencia a MRE Zsinati Hivatala dísztermében kezdődött megnyitó hangversennyel. Köszöntőt mondott *Zsengellér József*, a KRE Hittudományi Karának dékánja; *Fekete Csaba*, az Énekeskönyvi Bizottság elnöke Európa, Magyarország és az egyházi zene a reformáció után címmel tartott előadást, majd a reformáció századának európai műzenéjéből *J. P. Sweelinck*, *E. Du Caurroy*, *M. R. Coelho* és mások műveit adta elő *Szilágyi Gyula* (orgona), valamint a *Semper Reformanda Énekegyüttes Király Levente Zoltán* vezetésével.

Másnap először az új hollandiai énekeskönyvet mutatta be *Pieter Endedijk*. Hangsúlyozta, hogy bizonyos nyelvetterületek és kultúrkörök, valamint különböző áramlatok hogyan találkoznak az énekeskönyvben, mellyel egyidejűleg megjelent egy orgonakíséretes könyv és egy kóruskönyv is. A gyermekeknek és a fiataloknak is megfelelő énekanyagot akartak biztosítani. Az énekeskönyvet nemcsak templomi használatra, hanem otthoni éneklésre is szánták.

A tizenöt éves svájci énekeskönyvvel és a megújított liturgiával kapcsolatos tapasztalatokat *Hans-Jürg Stefan* mondta el.

A cseh testvérek egyházának (Partiumból Csehországba települt) egyházzeneésze, *Ladislav Moravetz* a készülő cseh protestáns énekeskönyvről tartott előadást. Elmondta, hogy a tradíciót őrizni és tanítani kell, de biztosítani kell a sokszínűséget is a liturgikus énekekkel és új költésű énekekkel is, ha igénysek és értékek képviselnek. Nyitni kell a gyülekezetek és az ifjúság felé, de nem mindegy, hogy hogyan. Csak az értékeket szabad bevinni az istentiszteletre. A régi cseh énekeskönyvben nem voltak liturgikus tételek, most szeretnének bevinni ezekből is. A templomi énekek mellett otthoni használatra is szánják énekeket.

A második nap délutánján a XVI–XVII. századi énekek egyetemes jellegéről szólt *Bódi Tamás*, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem egyházzene tanszé-

⁸ A genfi egyház zoltáréneklési rendje megtalálható: GOUDIMEL (7. jz.) 495–502. Lásd még BÓDI TAMÁS: „A genfi egyház zoltáréneklési rendje”, in (szerk. Stemler Ágnes, Varga Bernadett): „... mint az gyümölcsös és termett szőlőveszszöc...” Tanulmányok P. Vársárhelyi Judit tiszteletére. OSZK—Balassi Kiadó, Budapest 2010. 215–221.